

بررسی وضعیت پایداری اجتماعی در شهر کرمانشاه

اسماعیل جهانی دولت‌آباد^۱، چنور محمدی^۲

چکیده

با توجه به اهمیت یافتن مفهوم توسعه پایدار در دهه‌های اخیر و نیز با توجه به اینکه توسعه پایدار شهری، به‌ویژه در بعد اجتماعی، در روابط میان افراد تجسم می‌یابد؛ بررسی و شناسایی بسترهای تحقق توسعه پایدار در شهرها نیازمند واکاوی و مطالعه مقولاتی در تعاملات انسانی، از جمله انسجام اجتماعی، یکپارچگی، مشارکت، اعتماد و همکاری شهروندان است که به تعبیری می‌توان مقولات یاد شده را در قالب مفهوم پایداری اجتماعی ترسیم کرد. بر همین اساس، در پژوهش حاضر به بررسی وضعیت پایداری اجتماعی در شهر کرمانشاه پرداخته‌ایم. در بعد نظری، مدل مفهومی این پژوهش بر هفت مؤلفه اصلی پایداری اجتماعی، شامل حس تعلق مکانی، مشارکت و اعتماد، تعامل و کنش متقابل، عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات، بهره‌مندی اقتصادی، مسکن و احساس امنیت، استوار است. روش مورد استفاده در این پژوهش پیمایش بوده و جامعه آماری آن شامل کلیه شهروندان بالای ۱۵ سال ساکن در مناطق هشت‌گانه شهر کرمانشاه (۹۴۶۶۵۱ نفر) هستند، که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای متناسب با حجم نهایتاً ۳۸۵ نفر از هشت منطقه شهر به عنوان نمونه نهایی انتخاب شده است. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته است و تجزیه و تحلیل اطلاعات با نرم‌افزار SPSS (میانگین مؤلفه‌ها، تی تک نمونه‌ای و فریدمن)، مدل تصمیم‌گیری چند معیاره WASPAS و

۱- دانشیار گروه تاریخ و جامعه‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسؤول)

sml.jahani@gmail.com

۲- دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

chnour.mohammadi@uma.ac.ir

تاریخ پذیرش ۱۴۰۱/۹/۱۱

تاریخ وصول ۱۴۰۱/۶/۳

روش CV صورت گرفته است. نتایج مقایسه میانگین شاخص‌های پایداری اجتماعی از نظر شهروندان در شهر کرمانشاه نشان می‌دهد: میانگین شاخص‌های حس تعلق مکانی (۳/۲۷)، تعامل و کنش متقابل (۳/۲۱)، شاخص عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات (۳/۱۷)، شاخص کیفیت مسکن (۳/۱۵)، احساس امنیت (۳/۱۰) و شاخص مشارکت و اعتماد (۳/۳۹)، بر حسب نتایج آماری، به طور معنادار بیش از مقدار متوسط سه است؛ اما در شاخص بهره‌مندی اقتصادی (۲/۷۳) به طور معناداری کمتر از مقدار متوسط سه است و از نظر شهروندان اصلاً وضعیت مطلوبی ندارد. همچنین نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد شاخص مشارکت و اعتماد با مقدار ۴/۸۷ در رتبه اول و بیشترین اهمیت را در پایداری اجتماعی داشته است. با توجه به نتایج مدل WASPAS: مناطق یک با ۰/۳۵۶۷، شش با ۰/۳۵۵۴، دو با مقدار ۰/۳۵۴۷، هشت با ۰/۳۵۴۲، چهار با ۰/۳۵۲۵، پنج با ۰/۳۵۲۳، هفت با ۰/۳۵۰۶، سه با ۰/۳۴۹۷ به ترتیب در رتبه‌های اول تا هشتم قرار گرفته‌اند. در کل با توجه به نتایج مدل WASPAS؛ تمامی مناطق در مقوله نیمی برخوردار قرار می‌گیرند. همچنین بیشترین نابرابری در بین مؤلفه‌ها مربوط به میزان همدلی میان اهالی محلات شهری با مقدار ۰/۰۹۱ است.

واژه‌های کلیدی: پایداری اجتماعی، شهر کرمانشاه، حس تعلق مکانی، مشارکت و اعتماد

مقدمه و بیان مسأله

تا قبل از جریان انقلاب صنعتی، تغییرات جوامع شهری بسیار بطنی و نامحسوس بوده و به تبع آن کالبد شهرها نیز با دگرگونی قابل توجهی مواجه نبود همگام با تغییرات اقتصادی اجتماعی و فرهنگی و فناوری‌های جدید بافت‌های شهری با تغییر شکل و شالوده مواجه گردیدند؛ زیرا شهر نیز همچون سایر پدیده‌های مصنوع انسان‌ساخت در طول زمان دچار تغییر تحول، رشد و توسعه می‌گردد. این تحولات در شهرها باعث پیدایش بافت‌هایی می‌گردد که از نظر کالبدی، اجتماعی و فرهنگی با هم متفاوتند (سجادی و محمدی، ۱۳۹۰: ۵۶). یکی از ویژگی‌های عصر شهرنشینی و افزایش جمعیت شهرها و به تبع آن، توسعه شهرهای کوچک و بزرگ است به طوری که امروزه بیشتر مردم در شهرها زندگی می‌کنند. به هر حال با توسعه شهرها و تمرکز فعالیت‌های صنعتی و اقتصادی در مراکز شهری، توجه به اصل پایداری اجتماعی، به مراتب ضرورت بیشتری

پیدا می‌کند (زارع شاه‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵). توسعه پایدار به عنوان پارادایم مطرح در دهه‌های اخیر به خصوص در شهرسازی توجه پژوهشگران را به خود جلب کرده است؛ از این رو محققان در پی دستیابی به شرایطی‌اند که امکان بسترسازی توسعه پایدار انسانی و بهبود رفاه اجتماعی شهروندی فراهم گردد (جمعه‌پور و ابراهیمی، ۱۳۹۴: ۲). با توجه به اینکه توسعه پایدار شهری در بعد اجتماعی، در روابط میان افراد تجسم می‌شود، نیازمند انسجام اجتماعی، یکپارچگی، مشارکت، اعتماد و همکاری ساکنان است، تقویت و بهبود فضاهای اجتماعی و ایجاد وفاق و همبستگی بین ساکنان با پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی و برخورداری از خدمات و تسهیلات و امکانات محله‌ای در راستای تحقق نوعی شیوه زندگی و یا الگویی از زندگی مبتنی بر اجتماع محور تحقق بخشد (فنی و البوغبیش، ۱۳۹۶: ۴۵). امروزه جامعه ایران در مرحله سریعی از تحول اقتصادی و اجتماعی قرار گرفته است. در چنین حالتی نه تنها ساخت فیزیکی جامعه در حال دگرگونی است بلکه بافت فکری و اجتماعی آن نیز دستخوش تغییر و تحول قرار گرفته است؛ بنابراین فرایندی لازم است که بتواند تمام ابعاد توسعه را در نظر گیرد که در دهه اخیر مفهوم توسعه پایدار بیش از هر مکتب فکری دیگری در این چارچوب قرار دارد (جمعه‌پور و ابراهیمی، ۱۳۹۴: ۴). بر اساس دیدگاه‌های جامعه‌شناسان بازیگران اصلی در فرایند توسعه، انسان‌هایند که الگوهای سازمان اجتماعی آن‌ها برای تعیین راه حل‌ها و تدابیر مناسب برای دستیابی به توسعه پایدار، نقش عمده‌ای را ایفا می‌کند. در واقع تجربه نشان می‌دهد که بی‌توجهی به عوامل اجتماعی در خلال فرایند توسعه، اثربخشی برنامه‌ها و پروژه‌های گوناگون توسعه‌ای را با مخاطره جدی مواجه می‌سازد (زال، ۱۳۸۶: ۱۶). شهر کرمانشاه پس از تهران، مشهد، اصفهان، تبریز، کرج، شیراز، اهواز و قم، نهمین شهر پرجمعیت ایران است. این شهر با مساحت ۵/۹۵ کیلومتر مربع، به تنهایی ۰/۴۸ از کل جمعیت استان کرمانشاه را به خود اختصاص داده است. تراکم جمعیت متوسط در این شهر، ۹۹۱۲ نفر در کیلومتر مربع است (زیاری و همکاران،

۱۳۹۸: ۴۰). رشد زیاد جمعیت شهر کرمانشاه از یک طرف و روند رو به افزایش مهاجرت به شهر کرمانشاه در طی دهه‌های اخیر، سبب افزایش جمعیت شهر کرمانشاه شده است (احدنژاد روشتی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۴)، افزایش جمعیت در شهرهای بزرگ بدون برنامه‌ریزی باعث و مسائلی و مشکلاتی مانند ترافیک، آلودگی زیست-محیطی، حاشیه‌نشینی، تراکم نامتجانس و ناهمگون شهرها، آسیب‌های اجتماعی (کودکان کار، متکدیان و ...)، ترافیک، بی‌اعتمادی اجتماعی، فقر، بیکاری، تراکم زیاد، فاصله اجتماعی بین انسان‌ها را با وجود نزدیکی فیزیکی روز به روز بیشتر شده و به همراه آن میزان همبستگی، ارتباط و تعاملات و توجه افراد نسبت به یکدیگر کم شده است. وجود تعاملات و ارتباطات اجتماعی مردم با یکدیگر و مشارکت مردم در امور مربوط به شهر، باعث تقویت و بهبود پایداری اجتماعی در بین ساکنان شهر می‌شود؛ بنابراین، با توجه به شرایط یاد شده می‌توان گفت شهر کرمانشاه به عنوان یکی از کلانشهرهای کشور به دلیل برخورداری از ویژگی‌های خاص مکانی و اجتماعی با مسائلی و معضلات کلانشهری گوناگونی دست به گریبان است که احتمالاً پایداری اجتماعی این شهر را تحت تأثیر قرار داده و می‌تواند به عنوان مانعی بر سر راه توسعه پایدار این شهر قلمداد شود. از جمله این موارد می‌توان به تغییرات اجتماعی و کالبدی شهر به‌ویژه در بافت مرکزی آن اشاره کرد که کیفیت زندگی ساکنان را تحت تأثیر قرار داده و این مسأله موجب گسترش نسبی انزوای اجتماعی ساکنان محلات و افزایش برخی آسیب‌های اجتماعی در آن شده است. بخش زیادی از این مسائل و نیز نقش آن در بسترسازی پایداری اجتماعی را می‌توان از برداشت‌ها و معانی ذهنی شهروندان از محیط پیرامون خود دریافت؛ به عبارت بهتر، تلقی شهروندان از محله خود به دلیل انعکاس شرایط عمومی محله و محیط زندگی آن‌ها در تحلیل وضع موجود، می‌تواند به عنوان منبعی قابل اتکا در شناسایی وضعیت پایداری اجتماعی مورد توجه قرار گیرد. به این معنا که برداشت شهروندان از محله خود، بسیاری از واقعیت‌های محیط را نمایان می‌سازد که از بسیاری جنبه‌های اجتماعی می-

تواند درخور توجه و اهمیت باشد. این در حالی است که با توجه به پیشینه موضوع، تقریباً هیچ مطالعه‌ای مشخصاً به موضوع پایداری اجتماعی در شهر کرمانشاه پرداخته؛ بنابراین، داده‌های قابل اتکایی که به نحوی نمایانگر وضعیت پایداری اجتماعی و نحوه توزیع آن در مناطق مختلف این شهر باشد گردآوری و تحلیل نشده است. مطالعات محدودی که در سال‌های گذشته در این زمینه به انجام رسیده، از جمله علی‌زاده و دیگران (۱۳۹۳)، نوری و مهروان (۱۳۹۵)، واعظ‌زاده و حامد (۱۳۹۹) و زینتی‌زاده و دیگران (۱۳۹۹)، غالباً به صورت موردی به محله یا منطقه‌ای خاص از شهر محدود بوده و تصویر کاملی از وضعیت پایداری اجتماعی و توزیع آن در این شهر ارائه نداده است، بنابراین، در مطالعه حاضر سعی شده وضعیت پایداری اجتماعی در مناطق هشت‌گانه کرمانشاه مورد بررسی قرار گرفته و بر اساس آن پاسخ‌گویی به سوالات فرعی‌تر پژوهش از جمله نحوه توزیع پایداری اجتماعی در بین مناطق شهر و شناسایی مناطق محروم و برخوردار از لحاظ پایداری اجتماعی، شناسایی مؤلفه‌های دارای بیشترین نابرابری در بین مناطق و تدوین پیشنهادهایی برای بهبود وضعیت پایداری اجتماعی در شهر کرمانشاه نیز محقق گردد.

پیشینه تحقیق

نتایج جستجو در پیشینه موضوع، حاکی از آن است که مطالعات انجام گرفته در این حوزه را به طور کلی می‌توان به سه دسته تقسیم‌بندی نمود؛ گروه اول پژوهش‌هایی که به بررسی مقوله پایداری اجتماعی مشخصاً در شهر کرمانشاه پرداخته‌اند؛ گروه دوم، پژوهش‌هایی که پایداری اجتماعی را در سایر مناطق کشور (غیر از کرمانشاه) بررسی کرده و نهایتاً مطالعات خارجی که به موضوع پایداری اجتماعی پرداخته‌اند. درباره پژوهش‌های گروه اول، به چهار مطالعه در این زمینه می‌توان اشاره کرد که در ادامه خلاصه‌ای از نتایج این پژوهش‌ها ارائه شده است:

علیزاده و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «سنجش پایداری اجتماعی محلات بر اساس دیدگاه ساکنان (نمونه‌ی موردی: محله‌ی فیض‌آباد شهر کرمانشاه)» با رویکردی توصیفی - تحلیلی، به بررسی میزان پایداری اجتماعی در سطح محله‌ی فیض‌آباد شهر کرمانشاه با استفاده از دیدگاه ساکنان این محله پرداخته‌اند. بر اساس نتایج این پژوهش، تمام معیارهای مورد بررسی، تأثیر مستقیمی بر میزان پایداری اجتماعی محله داشته اما شدت تأثیر معیارها متفاوت بوده است. از این نظر، معیارهای رضایتمندی، امنیت اجتماعی و ثبات اجتماعی، دارای بیشترین همبستگی با مفهوم پایداری اجتماعی در سطح محله بوده و از دیدگاه ساکنان، بیشترین تأثیر را بر سطح پایداری اجتماعی محله گذاشته است.

مطالعه‌ی دیگر مربوط به پژوهش نوری و مهروان (۱۳۹۵) با عنوان «سنجش ابعاد پایداری اجتماعی در فضای فرهنگی نگارخانه (نمونه‌ی موردی: نگارخانه‌ی کلهر شهر کرمانشاه)» است. در این مطالعه، ابتدا با بررسی دیدگاه متخصصان در باب پایداری اجتماعی الگوی پایداری اجتماعی در نگارخانه، شامل ۸ معیار نفوذپذیری، گوناگونی و کارایی، خوانایی، انعطاف-پذیری، مشارکت و آموزش، امنیت، آسایش محیطی و تنوع و سرزندگی و ۳۲ شاخص معرفی شده و در ادامه با استفاده از الگوی مذکور، ابعاد اجتماعی نگارخانه میرزا رضا کلهر کرمانشاه با مشاهدات میدانی و تکمیل پرسشنامه ارزیابی شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که از بین ۸ معیار اصلی، فضای نگارخانه‌ی مذکور، در درجه‌ی اول در حوزه‌ی نفوذپذیری، خوانایی، آسایش محیطی و در درجه‌ی دوم در حوزه‌ی مشارکت و آموزش و تنوع و سرزندگی بیشترین مشکلات را دارد.

در مطالعه‌ی بعدی، واعظزاده و حامد (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «پایداری اجتماعی محلات قدیمی شهر کرمانشاه»، شاخص‌های اجتماعی پایداری محلات شهری را در قالب پیمایش و در سه محله‌ی قدیمی فیض‌آباد، چنانی و برزه‌دماغ در شهر کرمانشاه مورد بررسی قرار داده‌اند. بر اساس نتایج پژوهش، وضعیت هیچ یک از شاخص‌های پایداری اجتماعی در محله‌های مورد بررسی چندان رضایت‌بخش نبوده و آسیب‌های موجود در این زمینه عبارت بوده‌اند از مشکلات کالبدی، مشکلات مدیریتی و مشکلات اجتماعی -

فرهنگی (شامل شاخص‌های مشارکت، امنیت، هویت، سرمایه اجتماعی و بهداشت و سلامت). این مطالعه اغلب مشکلات یاد شده را، پیامد نقصان در روش‌های مدیریتی جاری دانسته و عنوان کرده است که بهبود وضعیت، مستلزم اصلاح رویه‌ها و تغییر رویکرد مدیریت و استفاده از ظرفیت مشارکت‌های محله‌ای در تعیین سیاست‌ها و اجرای آنها است.

مطالعه آخر مربوط به پژوهش زینتی‌زاده و دیگران (۱۳۹۹) با عنوان «بررسی پایداری مناطق مختلف شهر کرمانشاه با رویکرد توسعه پایدار» است که با هدف بررسی مناطق مختلف شهر کرمانشاه و بر پایه شاخص‌های توسعه پایدار شهری اجرا شده است. در این مطالعه که از داده‌ها و آمارهای سرشماری ۱۳۹۵ بهره گرفته است، سطح توسعه‌یافتگی مناطق مختلف شهر کرمانشاه با استفاده از ۴۴ شاخص مؤثر در توسعه پایدار شهری مورد بررسی قرار گرفته و نتایج حاکی از آن است که مناطق ۴ و ۱ شهر کرمانشاه از پایداری بیشتری در مقایسه با سایر مناطق برخوردار بوده‌اند، در حالی که مناطق ۳ و ۲ پایداری متوسط و مناطق ۵ و ۶ پایداری کمتری را نشان داده‌اند. این مطالعه نهایتاً چنین نتیجه‌گیری کرده است که میزان برخورداری مناطق مختلف از خدمات و امکانات شهری یکسان نیست؛ بنابراین برقراری ارتباط هماهنگ بین مناطق شهر کرمانشاه برای رسیدن به توسعه پایدار ضروری به نظر می‌رسد.

درباره مطالعات فوق باید گفت، همانطور که مشاهده می‌شود، سه مورد از این پژوهش‌ها بررسی پایداری اجتماعی را به محله یا منطقه‌ای خاص از شهر محدود کرده و دید کاملی از وضعیت پایداری اجتماعی در کل شهر و نیز به تفکیک مناطق ارائه نمی‌دهند، که از این منظر به طور کلی با اهداف مطالعه حاضر متفاوتند. تنها یک مورد از این پژوهش‌ها کل مناطق شهر را مد نظر قرار داده است که آن نیز به لحاظ موضوع، شاخص‌ها و داده‌های مورد استفاده در آن، ماهیتاً با پژوهش حاضر متفاوت است؛ به این معنا، که در مطالعه زینتی‌زاده و دیگران (۱۳۹۹) توسعه پایدار شهری، به طور کلی و

بیشتر از منظر امکانات و خدمات^۱ مد نظر بوده و برای بررسی این موضوع از داده‌های موجود سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن، ادارات و سازمان‌های مختلف از جمله استانداری، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، شهرداری‌های مناطق، سازمان محیط زیست، اداره آب و فاضالب شهری، سازمان بازیافت پسماند، معاونت حمل و نقل و ترافیک شهری، معاونت خدمات شهری، سازمان پارک‌ها و فضای سبز، سازمان بهسازی و نوسازی، اداره آمار و فناوری اطلاعات، سازمان مسکن و شهرسازی بهره گرفته شده است. در حالی که، همانطور که اشاره شد، در مطالعه حاضر سنجش پایداری اجتماعی از منظر شهروندان مد نظر بوده و شاخص‌های مورد بررسی در این پژوهش اساساً با مطالعه یاد شده متفاوت است.

از مطالعات دسته دوم نیز می‌توان به چند نمونه زیر اشاره کرد:

حافظی‌فر و همکاران (۱۳۹۷)، به تحلیل تفسیری ساختاری معیارها و شاخص‌های پایداری اجتماعی در محلات شهری اردبیل پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های پایداری اجتماعی در ۱۶ سطح قابل طبقه‌بندی‌اند که شاخص‌های سیاسی و نهادی در پایین‌ترین سطح بنیادی، شاخص‌های عدالت اجتماعی و فضایی در سطح میانی یا پیوندی و شاخص‌های مرتبط با رفاه و حس خوشبختی در بالاترین سطح محصول فرایند پایداری اجتماعی قرار دارند.

زیاری و همکاران (۱۳۹۸)، به تحلیل و ارزیابی پایداری اجتماعی با رویکرد توسعه پایدار شهری در شهرستان‌های استان خراسان شمالی پرداختند. نتایج نشان می‌دهد شهرستان بجنورد با امتیاز ۰/۸۵۶ مطلوب‌ترین شرایط را از نظر پایداری اجتماعی داراست و شهرستان اسفراین با امتیاز ۰/۰۰۹ نامطلوب‌ترین شرایط را از نظر شاخص‌های پایداری اجتماعی داشته است.

^۱ از شاخص‌های مورد بررسی در این مطالعه می‌توان به مواردی همچون تعداد دانشگاه و مراکز آموزشی، تعداد داروخانه، تعداد درمانگاه، تعداد بیمارستان، تعداد سرویس، بهداشتی، تعداد پارک، تعداد ایستگاه آتش‌نشانی، درصد فاضلاب تصفیه شده، میزان تفکیک از مبدا پسماند، درصد جمعیت تحت پوشش شبکه آبرسانی و ... اشاره نمود.

حسین پور و همکاران (۱۳۹۹)، به ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی در محلات منطقه پانزده کلان‌شهر تهران پرداختند. یافته‌ها حاکی از آن است که در بین شاخص‌های اجتماعی، عدالت اجتماعی با وزن ۰/۰۹۸ بیشترین وزن، رضایت از میزان کمی دسترسی به خدمات با وزن ۰/۰۹۷ رتبه دوم و اعتماد فردی با وزن ۰/۰۸۴ رتبه سوم را در بین شاخص‌های پایداری اجتماعی کسب کرده است. در روش تاپسیس مشیریه رتبه اول، ابوذر رتبه دوم و خاورشهر رتبه سوم را کسب کردند.

یعقوبی و رضاخانی (۱۴۰۰)، به تحلیل پایداری اجتماعی مجتمع‌های مسکونی به کمک تکنیک سوارا تاپسیس پرداختند. نتایج بیانگر آن است که از دیدگاه خبرگان، سه معیار «فرهنگ ساکنان»، «تعامل و تجانس اجتماعی» و «امنیت» بیش از ۶۰ درصد از کل ارزش وزنی مجموعه معیارهای پایداری اجتماعی را به خود اختصاص می‌دهند.

زیاری و همکاران (۱۴۰۱)، به تحلیلی بر پایداری اجتماعی و سنجش آن در نواحی شهری نظرآباد پرداخت. نتایج نشان دهنده این است وضعیت کلی پایداری در نواحی این شهر در سطح متوسط رو به پایین قرار دارد که بحث برنامه‌ریزی و مدیری مطلوب در امور اجتماعی شهری را مهم و حیاتی نشان می‌دهد.

از جمله تفاوت‌های پژوهش حاضر در مقایسه با پژوهش‌های فوق، در وهله نخست، به تفاوت جامعه هدف و در وهله بعدی به تمرکز خاص این مطالعه بر توزیع میزان پایداری اجتماعی به تفکیک مناطق شهر می‌توان اشاره کرد. همچنین، در این پژوهش وضعیت پایداری اجتماعی شهر کرمانشاه به تفکیک تمام مؤلفه‌ها مورد بررسی قرار گرفته و استفاده از تکنیک‌های آماری متنوع (تی‌تک نمونه‌ای، فریدمن، مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره WASPAS و روش CV) از دیگر تفاوت‌های این پژوهش با پژوهش‌های یاد شده است.

دسته سوم از مطالعات به پژوهش‌های خارجی انجام گرفته درباره موضوع پایداری اجتماعی مربوط است. در ادامه به چند نمونه از این مطالعات اشاره شده است:

براملی و پاور^۱ (۲۰۰۹) در پژوهشی که فرم شهری و توسعه‌ی پایدار اجتماعی را بررسی نمودند، دریافتند که عدالت اجتماعی و پایداری جامعه، دو بعد اصلی پایداری اجتماعی را تشکیل می‌دهند و روابط شدیدی میان فرم شهری و پایداری اجتماعی (عدالت و جامعه) برقرار است.

کی و فرایسن^۲ (۲۰۱۲) در پژوهش پایداری اجتماعی و تغییرات اجتماعی به این نتیجه دست یافته‌اند که در نظریه‌ی سیستم-توجه، مردم به حمایت از وضع موجود می-پردازند، درحالی که آنها باید برای تغییرات اجتماعی وضع خود، مشارکت نمایند. کنایت^۳ (۲۰۱۴)، در پژوهشی با عنوان «علل اقتصادی و درمان ناپایداری اجتماعی در چین» نشان داد که، عدم افزایش درآمد، نابرابری اقتصادی، فقدان امنیت اقتصادی و سوء مدیریت، از تهدیدات مهم پایداری اجتماعی در بین شهروندان چینی است.

کیتا و همکاران^۴ (۲۰۱۶)، در مطالعه‌ی زمینه‌ی پایداری اجتماعی محیط‌های شهری پرداختند. یافته‌های نشان داد که اگرچه افزایش تراکم شهری با فواصل کوتاه‌تری از خدمات روزمره در محیط‌های شهری و حومه‌ای همراه بود، نتایج تجربی و بهزیستی متفاوت بودند. در زمینه‌ی شهری، دسترسی آسان به خدمات، به کیفیت محیطی درک شده‌ی بیشتر و پیامدهای رفاه مثبت کمک می‌کرد، در حالی که در محیط حومه‌ای، نزدیکی خدمات، پیامدهای تجربی و رفاه را کاهش می‌داد. با وجود اینکه کیفیت محیطی ادراک شده به شدت با رفاه در هر دو زمینه در ارتباط بود به این نتیجه رسیدند که محله‌های شهری که به صورت متراکم ساخته شده‌اند، می‌توانند پایداری اجتماعی را نیز پشتیبانی کنند؛ اما این فرآیندها بین محیط‌های شهری و حومه‌ای متفاوت‌ند.

گنزالز گارسیا و همکاران^۵ (۲۰۱۸) در پژوهشی که پایداری شهرهای اسپانیا را با توجه به شاخص‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی ارزیابی نمودند، خاطر نشان کردند که برای پایداری شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی، باید تلاش‌های بیشتری کرد.

^۱ Glen Brimley and Sinead Power

^۲ Aaron Ckay and Justin Friesen

^۳ Knight

^۴ Kytta et al

^۵ Gonzalez-Gaicia et al

هال^۱ ۲۰۱۹، شاخص‌های پایداری اجتماعی به عنوان عملکرد را مورد بررسی قرار داد. این مقاله از بازنمایی پایداری اجتماعی از طریق شاخص‌ها با جهت‌گیری عملکردی نسبت به آن‌ها دفاع می‌کند.

داگی و ارس^۲ (۲۰۱۹)، به اندازه‌گیری پایداری اجتماعی با مدل توسعه MCSA: مورد گوزل یورت پرداختند هدف از این مطالعه، ایجاد مقیاس نمونه‌ای برای اندازه‌گیری پایداری اجتماعی در بافتی شهری است. این مدل توسعه‌یافته در مورد شهر گوزل یورت که از گذشته تاکنون مهاجرت را به طور مداوم تجربه کرده است، اعمال شد. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که مدل MCSA توسعه‌یافته کار می‌کند و مناسب است برای سنجش پایداری اجتماعی آن‌ها در سایر شهرها نیز به کار رود؛ بنابراین می‌توان مشکلات موجود در جنبه‌های اجتماعی شهرها را آشکار کرد و راه‌حلی برای اطمینان از پایداری اجتماعی شهرها ایجاد کرد.

گرچه پژوهش‌های خارجی انجام گرفته درباره پایداری اجتماعی در بسترهای اجتماعی و فرهنگی متمایزی به اجرا درآمده است که احتمالاً با جامعه هدف مطالعه حاضر متفاوتند؛ اما بدیهی است که رهنمودهای مفهومی برآمده از این مطالعات، به‌ویژه در سطح شناسایی و تعیین شاخص‌های پایداری شهری، در ترکیب با شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه هدف، می‌تواند به تدوین مدل مفهومی کارآمد برای سنجش پایداری اجتماعی کمک نماید. در مطالعه حاضر سعی شده پیشینه پژوهش از این منظر مورد توجه قرار گیرد.

مبانی نظری

همانطور که در بخش مقدمه اشاره شد، هدف مطالعه حاضر سنجش وضعیت پایداری اجتماعی در شهر کرمانشاه است. به عبارت بهتر، این مطالعه از نوع مطالعات توصیفی بوده و در بخش نظری لازم است با بهره‌گیری از مبانی نظری و تجربی موضوع

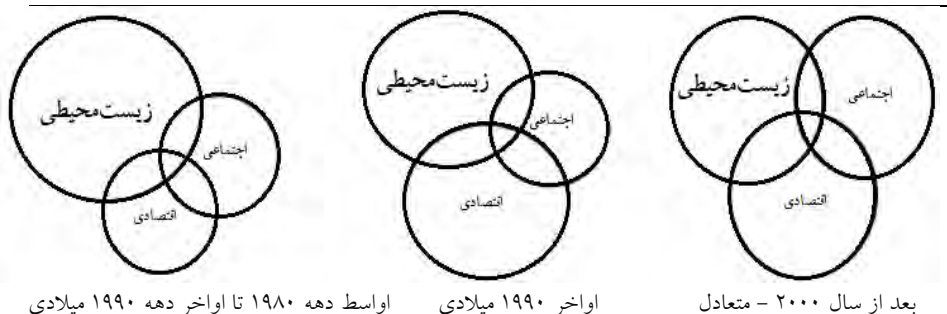
¹. Hale

². Doğu & Aras

به تدوین یک ابزار مفهومی مناسب برای انجام این سنجش پردازیم. بر همین اساس، در این بخش سعی شده است پس از مرور اجمالی بر ادبیات نظری پایداری اجتماعی، به-ویژه از منظر شاخص‌های تشکیل‌دهنده‌ی این مفهوم، مؤلفه‌های اصلی پایداری اجتماعی را از ادبیات موضوع به دست آورد و نهایتاً بر اساس آن مدل مفهومی پژوهش را تدوین کنیم.

به طور کلی درباره‌ی مباحث توسعه‌ی پایدار این توافق وجود دارد که سیاست‌گذاران این حوزه ابعاد مختلف این مفهوم را به طور یکسان اولویت‌بندی نکرده‌اند. در ابتدا مسائل اقتصادی و محیط‌زیست در مباحث توسعه‌ی پایدار غلبه داشتند در حالی که موضوعات اجتماعی از اواخر سال‌های ۱۹۹۰ بود که در دستور کار مباحث توسعه‌ی پایدار قرار گرفت. این صورت‌بندی در شکل (شماره‌ی ۱)، نشان داده شده است. دلیل اصلی آن این بود که توسعه‌ی پایدار از طریق ترکیب جنبش‌های محیط‌زیست در سال‌های ۱۹۶۰ و ترویج نیازهای اولیه‌ی انسان در سال‌های ۱۹۷۰ به وجود آمد؛ اما از آنجا که سنجش ابعاد اجتماعی توسعه با مشکل اندازه‌گیری مواجه بود، نوشته‌ها و بررسی‌های اندکی وجود دارد که بر پایداری اجتماعی متمرکز باشد، تا حدی که خلأ مطالعه‌ی جامع در این مورد هنوز احساس می‌شود؛ بنابراین پایداری اجتماعی ... به طور عمده مربوط به روابط بین فعالیت‌های فردی و محیط ایجاد شده یا ارتباط درونی بین شانس‌های زندگی افراد و ساختارهای نهادی است (دانش مهر و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۱-۱۸۲).

تعریف پایداری اجتماعی، بسته به شرایط و ویژگی‌های خاص هر محل متفاوت است؛ اما با توجه به شرایط زندگی و فرآیند اجتماعی برای بهتر شدن کیفیت زندگی، رفاه و شادی و برابری، بین بررسی تعاریف بیان شده درباره‌ی پایداری اجتماعی می‌توان آن را اینگونه تعریف کرد: بهبود غنی و فقیر و توسعه‌ی تعاملات با نگهداری و تکثیر پس‌زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و نهادی و ارزش‌ها برای توسعه‌ی نگهداری منابع انسانی برای نسل حال و آینده است (آقایی، ۱۳۹۵: ۱۰).

شکل ۱- ابعاد مختلف توسعه پایدار و اهمیت نسبی آنها

دانش مهر و همکاران، ۱۳۹۷: ۸

به طور کلی پایداری اجتماعی به معنای رسیدن به وضعیتی است که همه افراد جامعه قادر شوند نیازهای ضروری خود را در دست یافتن به سطح منطقی از آرامش داشتن یک زندگی معنادار و هدفمند و با علاقه زندگی کردن، دسترسی به فرصت‌های برابر و عادلانه در بهداشت و آموزش برای همه) برآورده کنند (قنبری، ۱۳۹۵: ۲۰۸).

پایداری اجتماعی، به توانایی جامعه برای حفظ ابزارهای ضروری ایجاد ثروت رفاه و مشارکت اجتماعی و به عنوان یک مفهوم، حفظ و ثبات مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه است (صمیمی فر و حمزه‌نژاد، ۱۳۹۲: ۱۲۲). مورفی^۱ در تعریف پایداری اجتماعی به چهار رکن اساسی اشاره می‌کند که عبارتند از: برابری، مشارکت، آگاهی برای پایداری و همبستگی اجتماعی (نسترن و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۰).

گاتس و لی^۲ در تبیین پایداری اجتماعی بر توجه به نیازهای اساسی مانند مسکن و درآمد و ظرفیت‌های فردی از جمله فرصت‌های شغلی متنوع و امکانات و برنامه‌های تفریحی فرهنگی و اوقات فراغت مناسب با حداقل هزینه و ظرفیت‌های اجتماعی، همچون هویت، مشارکت و وجود مکان‌هایی در برگزاری فعالیت‌های هنری و اجتماعی برای توسعه سازمان‌های اجتماعی و تقویت تعادل بین آنها تأکید دارد (نسترن و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۰-۱۶۱)، بر اساس بررسی‌های وینگتنر و مبرگ^۳ که در سال ۲۰۱۱

¹- Murphy

²-Gates & Lee

³- Weingaertner & Moberg

به انجام رسید، پایداری اجتماعی، مجموعه‌ای از شاخص‌هایی، همچون دسترسی (اشتغال فضای باز، خدمات محلی)، سرمایه اجتماعی، بهداشت و بهزیستی، انسجام اجتماعی، (شامل عینی و ذهنی)، توزیع عادلانه اشتغال و درآمد، مشارکت محلی میراث فرهنگی آموزش، مسکن و ثبات جامعه، ارتباط و حرکت عابر پیاده، حمل و نقل مناسب)، عدالت اجتماعی درون و بین نسلی)، حس مکان و تعلق است (نسترن و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۱)، در زمینه پایداری اجتماعی، نظرات و تعاریف مختلفی از سوی برنامه‌ریزان و سیاستمداران ارائه شده است که ابعاد وسیع این مفهوم را به تصویر می‌کشد (نسترن و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۲). از مهم‌ترین شاخص‌های سنجش پایداری اجتماعی که در ادبیات موضوع قابل ردیابی است، می‌توان به پویایی جمعیت، توانمندسازی، اتحاد و همبستگی اجتماعی، سلامتی و امنیت اجتماعی، کیفیت اشتغال و درآمد، آموزش، کیفیت خدمات و مسکن و محیط، کیفیت دسترسی به اطلاعات، مشارکت اجتماعی، کیفیت ساختارهای نهادی ملی، خوش‌بینی به آینده، رضایت از محل زندگی و تعلق مکانی، میزان طلاق و جرم، برابری قابلیت سازگاری، همزیستی مسئولیت‌پذیری، اجتماعی امید به آینده، احساس خوشبختی، برون‌گرایی و تعامل اجتماعی اعتماد اجتماعی، ترس از شیوع ناهنجاری‌های اجتماعی، احساس محرومیت، رضایت از عملکرد نهادها، رضایت از میزان دسترسی به خدمات، رضایت از کیفیت دسترسی به خدمات تعلق مکانی، نشاط در زندگی، مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی و تفریحی، مشارکت در فعالیت‌های مذهبی، مشارکت در فعالیت‌های محلی، اعتماد بین فردی اعتماد مدنی یا نهادی عدالت اجتماعی اشاره کرد (قنبری، ۱۳۹۵: ۲۰۹)؛ بنابراین، با توجه به مقولات یاد شده در بخش نظری و همچنین مؤلفه‌هایی که در مطالعات پیشین برای سنجش پایداری اجتماعی به کار گرفته است، مدل مفهومی پژوهش حاضر برای سنجش و بررسی وضعیت پایداری اجتماعی در شهر کرمانشاه را به شکل زیر می‌توان ترسیم کرد:

شکل ۲- مدل مفهومی پژوهش

قابل ذکر است، در تدوین مدل بالا از شاخص‌هایی استفاده شده است که از بیشترین تکرار در ادبیات موضوع برخوردار بوده و در بین پژوهشگران این حوزه، اجماع کاملی درباره این شاخص‌ها مشاهده می‌شود.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی است و از نظر روش یک پژوهش توصیفی-تحلیلی است. هدف پژوهش حاضر، بررسی وضعیت پایداری اجتماعی در شهر کرمانشاه است. شهر کرمانشاه از شمال به کوه فرخشاد، از شمال غربی به کوه طاق بستان و از جنوب به سفید کوه منتهی می‌شود. کرمانشاه با موقعیت ۳۴ درجه و ۱۹ دقیقه عرض شمالی از استوا و ۴۷ درجه و ۷ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ تقریباً در مرکز استان کرمانشاه قرار گرفته است و دارای ارتفاع ۱۲۰۰ متر از سطح دریا است. مساحت شهر کرمانشاه بالغ بر ۹۵۶۸۱۶ هکتار است و فاصله آن تا همدان ۱۸۹، سنندج ۱۳۶، ایلام ۲۰۸، خرم‌آباد ۱۹۷ و تهران ۵۲۵ کیلومتر است. این شهر دومین شهر بزرگ و پرجمعیت منطقه غرب و شمال غربی کشور (پس از تبریز) و بزرگترین شهر استان

کرمانشاه است (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۳). شهر کرمانشاه بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ با ۹۴۶۶۵۱ نفر جمعیت نهمین شهر پرجمعیت کشور است. این شهر که ۸۷/۳ درصد از جمعیت شهرستان کرمانشاه، معادل با ۴۸/۵ درصد از جمعیت کل استان کرمانشاه را در خود جای داده، به ۸ منطقه رسمی شهرداری و ۱۳۶ محله عرفی تقسیم شده است. از این جمعیت ۴۷۴۰۷۳ نفر مرد و ۴۷۲۵۷۸ نفر زن بوده‌اند (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمانشاه، ۱۳۹۷).

در انجام پژوهش حاضر از روش پیمایش استفاده شده است. جامعه آماری شامل کلیه شهروندان بالای ۱۵ سال ساکن در مناطق هشت‌گانه شهر کرمانشاه است، که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای متناسب با حجم نهابتاً ۳۸۵ نفر (بر اساس فرمول کوکران) از هشت منطقه شهر به عنوان نمونه نهایی انتخاب شده است. در جدول (شماره ۱) جمعیت و حجم نمونه به تفکیک مناطق آورده شده است. تکنیک گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق‌ساخته است که این پرسشنامه مشتمل بر ۷ شاخص اصلی (حس تعلق مکانی، تعامل و کنش متقابل، عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات، وضعیت مسکن، بهره‌مندی اقتصادی و احساس امنیت، مشارکت و اعتماد) و ۳۸ مؤلفه است. سؤالات پرسشنامه در قالب طیف لیکرت؛ خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم طراحی شده است (گزینه «خیلی زیاد» دارای بیشترین امتیاز و گزینه «خیلی کم» دارای کمترین امتیاز است).

درباره روایی پرسشنامه، از روش اعتبار محتوایی استفاده شده است؛ به عبارت بهتر، همانطور که در بخش نظری اشاره شد، در انتخاب شاخص‌ها و مؤلفه‌ها معیار اجماع پژوهشگران مد نظر قرار گرفته و مقولاتی که از بیشترین تکرار در ادبیات موضوع برخوردار بوده و به تعبیری مورد توافق و اجماع اندیشمندان و پژوهشگران این حوزه است، به عنوان مقولات نهایی انتخاب شده‌اند. همچنین برای ارزیابی پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است؛ مقدار آلفای به دست آمده برای پایداری اجتماعی ۰/۸۴ است که نشان‌دهنده پایایی مناسب پرسشنامه است. همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS²⁵ (میانگین مؤلفه‌ها، آزمون تی-تک نمونه‌ای و

آزمون فریدمن)، مدل تصمیم‌گیری چند معیاره WASPAS و روش CV استفاده شده است.

جدول ۱- جمعیت و حجم نمونه در مناطق هشت گانه شهر کرمانشاه

مناطق	جمعیت	حجم نمونه
منطقه یک	۹۳۳۷۶	۳۸
منطقه دو	۱۲۰۳۸۱	۴۹
منطقه سه	۱۶۶۱۹۲	۶۸
منطقه چهار	۷۵۴۸۶	۳۱
منطقه پنج	۱۷۳۸۳۷	۷۱
منطقه شش	۹۳۳۷۲	۳۸
منطقه هفت	۱۳۱۴۲۱	۵۳
منطقه هشت	۹۲۵۸۶	۳۷
کل	۹۴۶۶۵۱	۳۸۵

منبع: یافته‌های پژوهش

شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش

شاخص‌ها مفاهیمی مشاهده‌ای، معمولاً کمی‌اند که به ما چیزی در مورد آن جنبه از زندگی اجتماعی که به آن علاقه‌مندیم یا درباره تغییر در آن جنبه از زندگی اجتماعی و اقتصادی که در حال اتفاق است می‌گویند. این اطلاعات می‌تواند عینی یا ذهنی باشد، و می‌توان شاخص‌ها را به عنوان مجموعه‌ای از داده‌های خلاصه در نظر گرفت. شاخص‌ها یا به صورت مطلق، درصدها و نسبت‌ها یا به صورت ترکیبی ارائه می‌شوند (مختاریان خانیکی، ۱۳۹۳: ۱۱). در جدول (شماره ۲) شاخص‌ها و متغیرهای مورد استفاده پژوهش آورده شده است.

جدول ۲- شاخص‌های پایداری اجتماعی

حس تعلق مکانی
X1- میزان همدلی میان اهالی محلات شهری، X2- احساس آرامش و راحتی از زندگی در این شهر، X3 - - میزان علاقه‌مندی و دلبستگی به زندگی در این شهر، X4- احساس همبستگی اجتماعی با هم محله‌ای‌ها، X5 - احساس همبستگی اجتماعی با دیگر ساکنان شهر.

تعامل و کنش متقابل
X6- نوع رفتار مردم با یکدیگر، X7- میزان رفت و آمد و گفتگو با ساکنان محله، X8- داشتن دوستانی در محله، X9- تمایل به کمک به همسایگان برای کارهای روزمره و حل مشکلات، X10- میزان گردهمایی و جلسات در محلات شهر برای رفع مشکلات، X11- میزان حمایت اطرافیان (فامیل، دوستان و آشنایان) در مواقع مشکلات.
عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات
X12- وجود عدالت در تخصیص خدمات عمومی به محله، X13- دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی، - X14- دسترسی به مراکز آموزشی و فرهنگی، X15- دسترسی به مراکز بهداشتی و درمانی، X16- دسترسی به پارک‌ها، فضاهای سبز و باز، X17- دسترسی به بازار و مؤسسات مالی و بانکی.
بهره‌مندی اقتصادی
X18- رضایت از میزان درآمد ماهیانه، X19- رضایت از میزان دارایی، X20- رضایت از وضعیت اقتصادی خانواده، X21- رضایت از موقعیت اجتماعی شغل، X22- بهره‌مندی از امکانات زندگی خوب.
مسکن
X23- میزان ایمنی مسکن در برابر سوانح طبیعی (سیل، زلزله و...)، 24- رضایت از نور و روشنایی و وسایل گرمایش و سرمایشی منزل، X25- رضایت از اندازه مسکن، X26- رضایت از نوع و شکل خانه، X27- رضایت از موقعیت خانه (نسبت به آلودگی‌های صوتی و محیطی، دید و منظر و...).
احساس امنیت
X28- احساس امنیت در شب، X29- احساس امنیت برای پارک اتومبیل، X30- اطمینان از امنیت منزل مسکونی به هنگام سفر، X31- رضایت از میزان نور و روشنایی معابر محله در شب، X32- عدم وجود رفتارهای بزهکارانه در محله.
مشارکت و اعتماد
X33- شرکت در مراسم همسایگان و هم محله‌ای‌ها (جشن و شادی و ختم و عزاداری)، X34- شرکت در فعالیت‌های فرهنگی و تفریحی، X35- مشارکت در کارهای گروهی مربوط به محله خود، X36- میزان اعتماد به آشنایان و خویشاوندان، X37- میزان اعتماد به هم محله‌ای‌ها، X38 - میزان اعتماد به همسایران.

یافته‌ها پژوهش

آمار توصیفی

یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد از مجموع ۳۸۵ پرسشنامه‌ای که شهروندان شهر کرمانشاه پر کرده‌اند، ۶۱ درصد پاسخ‌دهندگان مرد و ۳۹ درصد آن‌ها زن بوده، ۶۳/۴ درصد متأهل بوده و ۳۶/۶ درصد مجرد بوده‌اند. بیشتر افراد پاسخ‌دهنده به پرسشنامه در گروه سنی ۲۵-۴۰ ساله، با ۳۲/۷ درصد قرار بوده‌اند. افراد با شغل آزاد با ۳۶/۴ درصد

بیشترین فراوانی را داشته‌اند. بر اساس تحصیلات و میزان سواد پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه، کاردانی و کارشناسی با $34/5$ درصد بیشترین میزان فراوانی را داشته است. همچنین $55/3$ درصد نفر با سابقه بیش از ۱۵ سال سکونت در محله، بیشترین میزان فراوانی را داشته‌اند.

- حس تعلق مکانی

جدول (شماره ۳) وضعیت شاخص حس تعلق مکانی را در شهر کرمانشاه نشان می‌دهد: گویه میزان احساس آرامش و راحتی از زندگی در این شهر بیشترین میانگین را دارد؛ یعنی شهروندان، بیشتر از مقدار متوسط سه وضعیت این شهر را مناسب می‌دانند و گویه میزان احساس همبستگی اجتماعی با دیگر ساکنان شهر کمترین میانگین از نظر شهروندان را نسبت به گویه‌های دیگر دارد. البته وضعیت میانگین تمام گویه‌های شاخص اجتماعی‌ای بیش از مقدار متوسط و وضعیت مناسبی دارند.

جدول ۳- وضعیت شاخص حس تعلق مکانی

گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین	وضعیت
میزان همدلی میان اهالی محلات شهری	۷/۵	۳۷/۹	۳۱/۹	۱۴/۰	۸/۷	۳/۲۲	متوسط
میزان احساس آرامش و راحتی از زندگی در این شهر	۲۴/۴	۲۶/۲	۲۷/۸	۱۵/۱	۶/۵	۳/۴۷	متوسط
میزان علاقه‌مندی و دلبستگی به زندگی در این شهر	۱۷/۴	۲۵/۵	۳۷/۴	۱۱/۲	۸/۵	۳/۳۲	متوسط
میزان احساس همبستگی اجتماعی با هم محله‌ای‌ها	۲۱/۸	۲۳/۹	۲۷/۸	۱۵/۱	۱۱/۴	۳/۲۸	متوسط
احساس همبستگی اجتماعی با دیگر ساکنان شهر	۶/۵	۲۳/۶	۴۶/۸	۱۵/۸	۷/۳	۳/۰۶	متوسط

منبع: یافته‌های پژوهش

- شاخص تعامل و کنش متقابل

وضعیت شاخص تعامل و کنش متقابل در جدول (شماره ۴) نشان می‌دهد: در این شاخص میانگین تمام گویه‌های بجز گویه میزان حمایت اطرافیان (فامیل، دوستان و آشنایان) در مشکلات که کمترین میانگین را دارد و وضعیت آن کمتر از مقدار متوسط است بقیه گویه‌ها بیش از مقدار متوسط بوده و وضعیت تقریباً مناسبی دارند جدول (شماره ۴).

جدول ۴- وضعیت شاخص تعامل و کنش متقابل

گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین	وضعیت
نوع رفتار مردم با یکدیگر	۱۵/۸	۲۸/۶	۳۸/۴	۱۳/۰	۴/۲	۳/۳۹	متوسط
میزان رفت و آمد و گفتگو با ساکنان محله	۱۳/۵	۲۳/۶	۴۵/۲	۱۲/۵	۵/۲	۳/۲۸	متوسط
داشتن دوستانی در محله	۱۷/۴	۲۵/۵	۳۷/۴	۱۱/۲	۸/۶	۳/۳۲	متوسط
تمایل به کمک به همسایگان برای کارهای روزمره و حل مشکلات	۱۹/۲	۱۹/۰	۳۲/۲	۲۰/۵	۹/۱	۳/۱۹	متوسط
میزان گردهمایی و جلسات در محلات شهر برای رفع مشکلات	۱۶/۶	۲۰/۸	۲۱/۶	۳۰/۴	۱۰/۶	۳/۰۲	متوسط
میزان حمایت اطرافیان (فامیل، دوستان و آشنایان) در مشکلات	۱۱/۷	۱۸/۲	۳۸/۴	۱۹/۲	۱۲/۵	۲/۹۷	کمتر از متوسط

منبع: یافته‌های پژوهش

- عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات

وضعیت شاخص عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات در جدول (شماره ۵) نشان می‌دهد: گویه دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی بیشترین میانگین را نسبت به گویه‌های دیگر دارد و میزان دسترسی به مراکز بهداشتی و درمانی، کمترین میانگین را

دارد. در کل وضعیت تمام مؤلفه‌های مربوط به شاخص عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات از نظر شهروندان متوسط است.

جدول ۵- وضعیت شاخص عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات

گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین	وضعیت
وجود عدالت در تخصیص خدمات عمومی به محله	۱۲/۷	۱۶/۱	۴۷/۰	۱۴/۵	۹/۶	۳/۰۸	متوسط
دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی	۱۴/۳	۳۲/۲	۳۷/۷	۱۰/۶	۵/۲	۳/۴۰	متوسط
دسترسی به مراکز آموزشی و فرهنگی	۶/۸	۳۰/۹	۴۱/۰	۱۵/۸	۵/۵	۳/۱۸	متوسط
دسترسی به مراکز بهداشتی و درمانی	۱۴/۸	۲۲/۳	۲۶/۸	۲۶/۶	۹/۹	۳/۰۶	متوسط
دسترسی به پارک‌ها، فضاهای سبز و باز	۱۱/۲	۲۴/۰	۴۱/۰	۱۶/۹	۶/۵	۳/۱۷	متوسط
دسترسی به بازار و مؤسسات مالی و بانکی	۹/۹	۲۷/۵	۴۳/۴	۱۰/۹	۸/۳	۳/۲۰	متوسط

منبع: یافته‌های پژوهش

- شاخص بهره‌مندی اقتصادی

وضعیت شاخص بهره‌مندی اقتصادی در جدول (شماره ۶) نشان می‌دهد: گویه رضایت از وضعیت اقتصادی خانواده بیشترین میزان میانگین را نسبت به گویه‌های دیگر دارد و رضایت از میزان درآمد ماهیانه، کمترین میانگین را دارد. البته میانگین تمامی مؤلفه‌های مربوط به شاخص اقتصادی - معیشتی کمتر از مقدار متوسط از نظر شهروندان است و از نظر شهروندان وضعیت مطلوبی ندارد و نیازمند توجه و برنامه‌ریزی بیشتر است.

جدول ۶- وضعیت شاخص بهره‌مندی اقتصادی

گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین	وضعیت
رضایت از میزان درآمد ماهیانه	۶/۲	۱۰/۴	۳۹/۲	۲۶/۸	۱۷/۴	۲/۶۱	کمتر از مقدار متوسط

رضایت از میزان دارایی	۶/۸	۱۳/۸	۴۵/۲	۱۹/۵	۱۴/۸	۲/۷۸	کمتر از مقدار متوسط
رضایت از وضعیت اقتصادی خانواده	۶/۸	۱۱/۴	۵۷/۷	۱۳/۲	۱۰/۹	۲/۹۰	کمتر از مقدار متوسط
رضایت از موقعیت اجتماعی شغل	۵/۵	۲۰/۳	۳۹	۲۲/۱	۱۳/۲	۲/۸۳	کمتر از مقدار متوسط
بهره‌مندی از امکانات زندگی خوب	۹/۱	۱۳/۵	۳۴۳/۵	۱۷/۹	۲۴/۹	۲/۶۴	کمتر از مقدار متوسط

منبع: یافته‌های پژوهش

- کیفیت مسکن

وضعیت شاخص کیفیت مسکن در جدول (شماره ۷) نشان می‌دهد: گویه رضایت از نور و روشنایی و وسایل گرمایش و سرمایشی منزل، بیشترین میانگین را نسبت به گویه‌های دیگر دارد و گویه رضایت از اندازه مسکن، کمترین میانگین را دارد. وضعیت تمامی مؤلفه‌های شاخص مسکن بیش از مقدار متوسط و دارای وضعیت تقریباً خوب است.

جدول ۷- وضعیت شاخص مسکن

گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین	وضعیت
میزان ایمنی مسکن در برابر سوانح طبیعی (سیل، زلزله و..)	۱۱/۴	۲۳/۶	۴۰/۰	۱۵/۱	۹/۹	۳/۱۲	متوسط
رضایت از نور و روشنایی و وسایل گرمایش و سرمایشی منزل	۱۶/۱	۲۲/۹	۳۵/۸	۱۶/۹	۸/۳	۳/۲۲	متوسط
رضایت از اندازه مسکن	۴/۹	۳۴/۰	۳۷/۴	۱۴/۳	۹/۴	۳/۱۱	متوسط
رضایت از نوع و شکل خانه	۶/۵	۳۰/۹	۴۴/۲	۹/۹	۸/۶	۳/۱۷	متوسط
رضایت از موقعیت خانه (نسبت به آلودگی‌های	۷/۳	۲۹/۱	۴۱/۰	۱۶/۱	۶/۵	۳/۱۵	متوسط

							صوتی و محیطی، دید و منظر و...
--	--	--	--	--	--	--	----------------------------------

منبع: یافته‌های پژوهش

- احساس امنیت

وضعیت شاخص احساس امنیت در جدول (شماره ۸) نشان می‌دهد: در شاخص امنیت وضعیت تقریباً خوب است و میانگین تمامی گویه‌ها بیشتر از مقدار متوسط سه از نظر شهروندان است. به طوری که گویه رضایت از میزان نور و روشنایی معابر محله در شب، بیشترین میانگین را نسبت به گویه‌های دیگر دارد و گویه اطمینان از امنیت منزل مسکونی به هنگام سفر، کمترین میانگین را دارد.

جدول ۸- وضعیت شاخص احساس امنیت

گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین	وضعیت
احساس امنیت در شب	۶/۰	۲۵/۲	۴۶/۸	۱۳/۰	۹/۱	۳/۰۶	متوسط
احساس امنیت برای پارک اتومبیل	۷/۰	۲۷/۸	۴۳/۶	۹/۱	۱۲/۵	۳/۰۸	متوسط
اطمینان از امنیت منزل مسکونی به هنگام سفر	۶/۸	۲۰/۵	۵۰/۱	۱۵/۱	۷/۵	۳/۰۴	متوسط
رضایت از میزان نور و روشنایی معابر محله در شب	۷/۸	۳۳/۰	۴۰/۸	۱۱/۲	۷/۲	۳/۲۳	متوسط
عدم وجود رفتارهای بزهکارانه در محله	۱۷/۱	۲۴/۹	۳۰/۶	۱۶/۴	۱۰/۹	۳/۲۱	متوسط

منبع: یافته‌های پژوهش

- مشارکت و اعتماد

با توجه به جدول (شماره ۹) میانگین تمام گویه‌های شاخص مشارکت و اعتماد، بیش از مقدار متوسط سه و وضعیت آن از نظر شهروندان تقریباً مناسب است. گویه میزان اعتماد به آشنایان و خویشاوندان، بیشترین میانگین و گویه میزان اعتماد به همشهریان، کمترین میانگین را نسبت به گویه‌های دیگر دارد.

جدول ۹- وضعیت شاخص مشارکت و اعتماد

گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین	وضعیت
شرکت در مراسم همسایگان و هم محله- ای‌ها (جشن و شادی و عزا)	۱۵/۳	۴۰/۰	۲۶/۰	۱۴/۰	۴/۷	۳/۴۷	متوسط
شرکت در فعالیت‌های فرهنگی و تفریحی	۱۸/۴	۲۴/۴	۳۳/۸	۱۳/۲	۱۰/۱	۳/۳۲	متوسط
مشارکت در کارهای گروهی مربوط به محله خود	۲۳/۱	۳۱/۷	۲۸/۶	۱۰/۶	۶/۷	۳/۵۵	متوسط
میزان اعتماد به آشنایان و خویشاوندان	۲۲/۳	۳۱/۴	۳۵/۳	۶/۰	۴/۹	۳/۶۰	متوسط
میزان اعتماد به هم محله‌ای‌ها	۱۲/۶	۳۵/۸	۲۸/۸	۱۲/۴	۱۰/۴	۳/۲۸	متوسط
میزان اعتماد به همشهریان	۱۳/۲	۲۳/۴	۴۱/۳	۱۳/۵	۸/۶	۳/۱۹	متوسط

آمار استنباطی

مقایسه میانگین شاخص‌های پایداری اجتماعی از نظر شهروندان

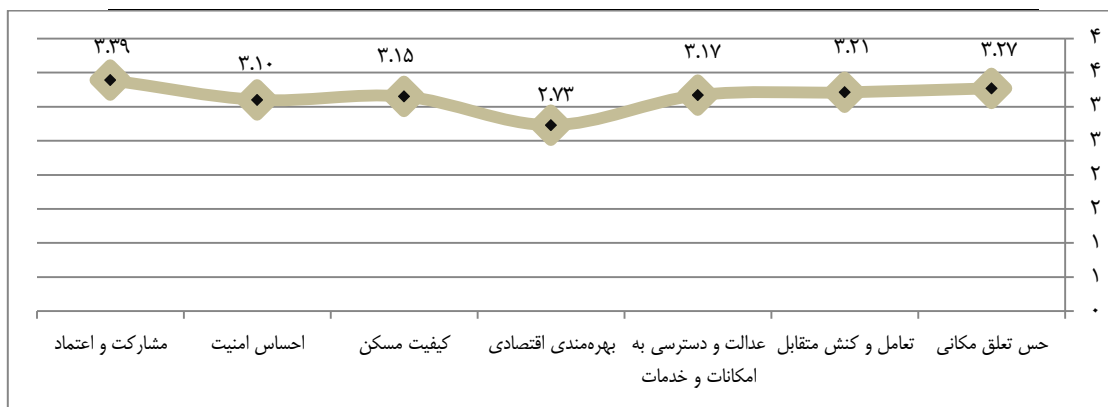
با در نظر گرفتن دامنه طیفی از شاخص‌های فعلی که براساس طیف لیکرت بین ۱ تا ۵ در نوسان است. با توجه به مقیاس متغیرها که ترتیبی کیفی و شیوه طرح سؤالات بر اساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای، باید آن‌ها را به مقیاس کمی تبدیل کرد. گزینه خیلی کم با نمره ۱، گزینه کم با نمره ۲، گزینه متوسط با نمره ۳، گزینه زیاد با نمره ۴ و گزینه خیلی زیاد با نمره ۵، نمره‌گذاری شده‌اند. مقدار میانگین (۳) به عنوان مطلوبیت عددی در نظر گرفته شده است، چنانچه مقدار هر یک از شاخص‌ها به طور معناداری بیشتر از مقدار ۳ باشد ($p < 0/05$) می‌توان نتیجه گرفت که میزان آن شاخص در نمونه، بیشتر از مقدار متوسط بوده و وضعیت منطقه در آن تا حدی مقبولیت دارد و چنانچه مقدار کمتر از ۳ باشد، میزان آن مؤلفه در نمونه، کمتر از مقدار متوسط بوده و وضعیت منطقه در آن

متغیر نامطلوب و ضعیف است که بیانگر استاندارد نبودن یا برقرار نبودن در حد استانداردها از دیدگاه شهروندان کرمانشاه است. این میزان برای شاخص حس تعلق مکانی برابر با ۳/۲۷، در شاخص تعامل و کنش متقابل برابر با ۳/۲۱، در شاخص عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات برابر با ۳/۱۷، در شاخص کیفیت مسکن برابر با ۳/۱۵، در شاخص احساس امنیت برابر با ۳/۱۰ و در شاخص در شاخص مشارکت و اعتماد برابر با ۳/۳۹، که بر حسب نتایج آماری، به طور معناداری بیشتر از مقدار متوسط (۳) است و در سطح ۰/۹۵ تفاوت معناداری وجود دارد؛ اما در شاخص بهره‌مندی اقتصادی برابر با ۲/۷۳ به طور معنادار کمتر از مقدار متوسط (۳) است و از نظر شهروندان وضعیت خوبی ندارد و نیازمند توجه بیشتر است. جدول (شماره ۱۰) و شکل (شماره ۳).

جدول ۱۰- آزمون T تک نمونه‌ای برای مقایسه میانگین‌ها با عدد ۳

فاصله اطمینان ۹۵٪		t	درجه آزادی	سطح معناداری	3=Test Value میانگین	شاخص
حد بالا	حد پایین					
۰/۳۳۱۸	۰/۲۱۴۷	۹/۱۷۱	۳۸۴	۰/۰۰۰	۳/۲۷	حس تعلق مکانی
۰/۲۶۷۵	۰/۱۷۰۶	۸/۸۸۲	۳۸۴	۰/۰۰۰	۳/۲۱	تعامل و کنش متقابل
۰/۲۲۸۳	۰/۱۳۱۰	۷/۲۵۹	۳۸۴	۰/۰۰۰	۳/۱۷	عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات
-۱/۱۸۷۵	-۳/۴۰۶	-۶/۷۸۰	۳۸۴	۰/۰۰۰	۲/۷۳	بهره‌مندی اقتصادی
۰/۲۰۱۲	۰/۱۰۱۲	۵/۹۴۳	۳۸۴	۰/۰۰۰	۳/۱۵	کیفیت مسکن
۰/۱۵۹۵	۰/۰۵۸۷	۴/۲۵۳	۳۸۴	۰/۰۰۰	۳/۱۰	احساس امنیت
۰/۴۵۲۰	۰/۳۳۹۳	۱۳/۸۲۱	۳۸۴	۰/۰۰۰	۳/۳۹	مشارکت و اعتماد

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

شکل ۳- نتایج آزمون T تک نمونه‌ای

منبع: یافته‌های پژوهش

رتبه‌بندی شاخص‌های پایداری اجتماعی از نظر شهروندان

این آزمون برای رتبه‌بندی اهمیت شاخص‌های پژوهش استفاده می‌شود (حبیبی، ۱۳۹۲: ۱۳۸)، جدول (شماره ۱۱) وضعیت رتبه‌بندی شاخص‌های پایداری اجتماعی از نظر شهروندان را بر اساس آزمون فریدمن نشان می‌دهد، شاخص مشارکت و اعتماد با مقدار ۴/۸۷ در رتبه اول و بیشترین اهمیت را در پایداری اجتماعی داشته است. بعد از آن مؤلفه‌های حس تعلق مکانی با مقدار ۴/۳۸، تعامل و کنش متقابل با مقدار ۴/۰۹، کیفیت مسکن مقدار ۴/۰۶، عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات با مقدار ۴/۰۵، احساس امنیت با مقدار ۳/۸۵ و بهره‌مندی اقتصادی با مقدار ۲/۶۹ در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

جدول ۱۱- نتایج آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی شاخص‌های پایدار اجتماعی

رتبه	میانگین رتبه	تعداد	گویه‌ها
۲	۴/۳۸	۳۸۵	حس تعلق مکانی
۳	۴/۰۹	۳۸۵	تعامل و کنش متقابل
۵	۴/۰۵	۳۸۵	عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات
۷	۲/۶۹	۳۸۵	بهره‌مندی اقتصادی
۴	۴/۰۶	۳۸۵	کیفیت مسکن

۶	۳/۸۵	۳۸۵	احساس امنیت
۱	۴/۸۷	۳۸۵	مشارکت و اعتماد

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

نتیجه این آزمون در سطح اطمینان ۹۵ درصد مقدار کای اسکوتر محاسبه شده به میزان $228/933$ با درجه آزادی ۶ در سطح $0/000$ معنادار است؛ بدین معنا که رتبه‌بندی ابعاد از نظر شهروندان با معناست و شهروندان رتبه‌بندی متفاوتی از مؤلفه‌های شاخص-های پایدار اجتماعی دارند و هر یک دارای اهمیت متفاوتی‌اند جدول (شماره ۱۲).

جدول ۱۲- معنی‌داری آزمون فریدمن در خصوص اولویت‌بندی شاخص‌های پایداری

اجتماعی

تعداد	کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری
۳۸۵	$228/933$	۶	$0/000$

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

رتبه‌بندی مناطق شهر کرمانشاه

انتخاب روش‌های MCDM بر اساس پارامترهای مختلف در تحقیقات مختلفی مورد بحث قرار گرفته است. یکی از پارامترهایی که می‌تواند در انتخاب روش تصمیم‌گیری چندمعیاره مورد توجه قرار گیرد، میزان دقت این مدل‌هاست. همچنین این محققان پیشنهاد می‌کنند ترکیب دو مدل می‌تواند میزان دقت آن را زیاد کند. میزان دقت نتایج مدل‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه WSM (مدل جمع وزنی) و مدل WPS (مدل تولید وزنی) نسبت به خوبی شناخته شده است. یکی از این مدل‌های ترکیبی، مدل ارزیابی تولید وزنی تجمعی (WASPAS) است. این مدل می‌تواند در مسائل پیچیده تصمیم‌گیری، کارایی زیادی داشته باشد و همچنین نتایج حاصل از این مدل، از دقت زیادی برخوردار باشند (اسفندیاری مهنی، ۱۳۹۶: ۹۴).

در ادامه به بررسی رتبه‌بندی و اولویت‌بندی مناطق شهر کرمانشاه با استفاده از ۷ شاخص و ۳۸ پرداخته شد و مناطق شهر کرمانشاه مورد ارزیابی قرار گرفتند. با توجه به اینکه

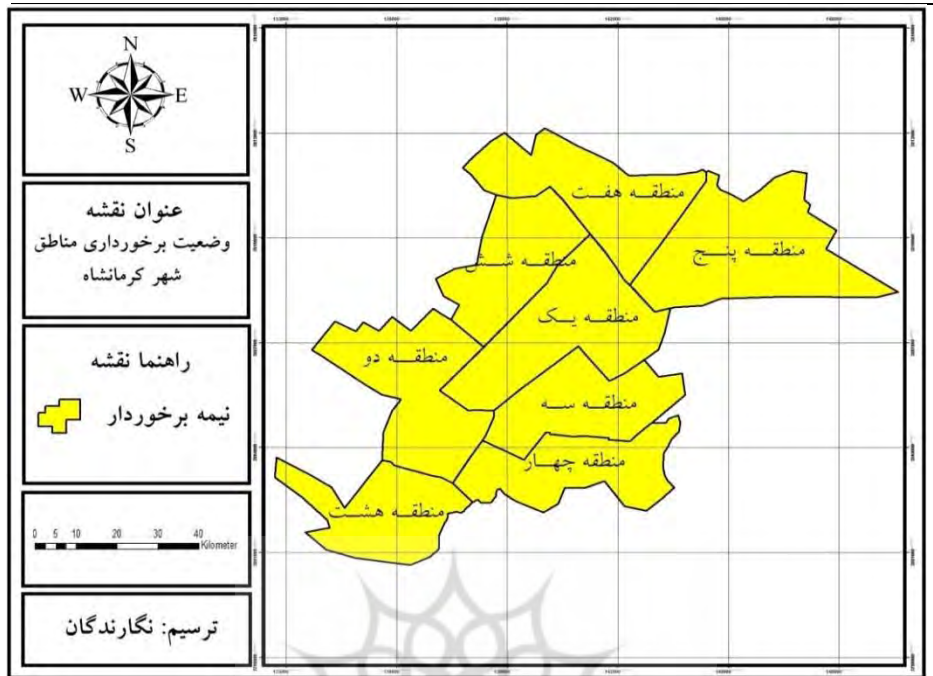
مؤلفه‌های دارای اهمیت یکسانی نیستند برای بررسی آن‌ها از روش آنتروپی شانون استفاده شده است.

مناطق شهر کرمانشاه بر اساس مدل WASPAS در چهار سطح ۱- ۰/۷۵ برخوردار، ۰/۷۵- ۰/۵۰ نسبتاً برخوردار، ۰/۵۰ تا ۰/۲۵ نیمه برخوردار و ۰/۲۵- ۰ محروم دسته‌بندی شده‌اند که هرچه عدد به دست آمده به ۱ نزدیکتر باشد، برخورداری بیشتر آن را نشان می‌دهد. در مدل WASPAS ضریب برخورداری مناطق بین ۰/۳۵۶۷ تا ۰/۳۴۹۷ است به طوری که منطقه‌ی یک با ۰/۳۵۶۷ در رتبه‌ی اول و نیمه برخوردار، منطقه‌ی شش با ۰/۳۵۵۴ در رتبه‌ی دوم و نیمه برخوردار، منطقه‌ی دو با ۰/۳۵۴۷ در رتبه‌ی سوم و نیمه برخوردار، منطقه‌ی هشت با ۰/۳۵۴۲ در رتبه‌ی چهارم و نیمه برخوردار، منطقه‌ی چهار با ۰/۳۵۲۵ در رتبه‌ی پنجم و نیمه برخوردار، منطقه‌ی پنج با ۰/۳۵۲۳ در رتبه‌ی ششم و نیمه برخوردار و منطقه‌ی هفت با ۰/۳۵۰۶ در رتبه‌ی هفتم و نیمه برخوردار و منطقه‌ی سه با ۰/۳۴۹۷ در رتبه‌ی هشتم و محروم، است. با توجه به این نتایج، منطقه‌ی برخوردار، نسبتاً برخوردار و محروم وجود ندارد و همه‌ی مناطق نیمه برخوردارند. فضای توسعه‌ی غالب بر مناطق در این مدل، نیمه برخوردار است و مناطق شرایط ایده‌آل و کاملاً مطلوبی ندارند (جدول (شماره ۱۲) و شکل (شماره ۴)).

جدول ۱۲- رتبه‌بندی مناطق شهر کرمانشاه در مدل WASPAS

شهرستان	منطقه‌ی یک	منطقه‌ی شش	منطقه‌ی دو	منطقه‌ی هشت
Q	۰/۳۵۶۷	۰/۳۵۵۴	۰/۳۵۴۷	۰/۳۵۴۲
رتبه	۱	۲	۳	۴
وضعیت	نیمه برخوردار	نیمه برخوردار	نیمه برخوردار	نیمه برخوردار
شهرستان	منطقه‌ی چهار	منطقه‌ی پنج	منطقه‌ی هفت	منطقه‌ی سه
Q	۰/۳۵۲۵	۰/۳۵۲۳	۰/۳۵۰۶	۰/۳۴۹۷
رتبه	۶	۷	۸	۹
وضعیت	نیمه برخوردار	نیمه برخوردار	نیمه برخوردار	نیمه برخوردار

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

شکل ۴- وضعیت برخورداری مناطق شهر کرمانشاه بر اساس شاخص‌های پایداری اجتماعی

یکی از روش‌های اساسی برای به دست آوردن نابرابری منطقه‌ای، روش ضریب پراکندگی است. با استفاده از این روش می‌توان مشخص کرد که هر شاخص تا چه حد به طور نامتعادل در بین مناطق توزیع شده است (کلانتری، ۱۳۸۰:۱۴۰)، مقدار زیاد ضریب پراکندگی (CV)، نشان‌دهنده نابرابری بیشتر در توزیع شاخص‌ها در بین مناطق است. با استفاده از ضریب پراکندگی، میزان پراکندگی ۳۸ متغیر پایداری اجتماعی مشخص شد که بیشترین نابرابری مربوط به میزان هم‌دلی میان اهالی محلات شهری (۰/۰۹۱) و کمترین مربوط به اطمینان از امنیت منزل مسکونی به هنگام سفر (۰/۰۰۹) است جدول (شماره ۱۳).

جدول ۱۳- ضریب پراکندگی معیارها

متغیرها	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
متغیرها	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17	X18	X19	X20
CV	۰/۰۲۶	۰/۰۵۳	۰/۰۵۸	۰/۰۴۳	۰/۰۶۱	۰/۰۶۵	۰/۰۳۷	۰/۰۴۱	۰/۰۳۹	۰/۰۴۹
متغیرها	X21	X22	X23	X24	X25	X26	X27	X28	X29	X30
CV	۰/۰۹۱	۰/۰۵۰	۰/۰۶۰	۰/۰۳۶	۰/۰۱۹	۰/۰۳۶	۰/۰۶۷	۰/۰۲۴	۰/۰۲۷	۰/۰۳۲

CV	۰/۰۳۵	۰/۰۳۵	۰/۰۶۴	۰/۰۳۳	۰/۰۲۷	۰/۰۳۱	۰/۰۱۸	۰/۰۱۲	۰/۰۵۱	۰/۰۰۹
متغیرها	X31	X32	X33	X34	X35	X36	X37	X38		
CV	۰/۰۲۷	۰/۰۳۳	۰/۰۳۱	۰/۰۲۱	۰/۰۵۲	۰/۰۲۶	۰/۰۳۳	۰/۰۴۰		

بحث و نتیجه‌گیری

شهر کرمانشاه یکی از شهرهای تاریخی و قدیمی ایران به شمار می‌آید که خاستگاه تحولات سیاسی، اجتماعی و ... طی دوره‌های ماقبل تاریخی بوده و در دوران بعد از اسلام نیز به عناوین مختلف ایفای نقش کرده و بافت آن تحت تأثیر شهرسازی اسلامی ایرانی دچار تحولاتی شده است. در دهه‌های اخیر به علت ورود اندیشه و الگوهای شهرسازی مدرنیسم و تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری به عنوان نمود نظام شهری مدرنیسم، محلات قدیمی و سنتی این شهر، از جمله محله فیض‌آباد، به علت اجرای سیاست‌های طرح‌های توسعه شهری باززنده‌سازی نشده و دچار ناکارآمدی فعالیتی و سکونتی شده است و همین امر مختصات اجتماعی و تاریخی و ... این محلات را دچار آشفتگی، در ماهیت محله‌ای آنها اختلال ایجاد کرده و نهایتاً از پایداری اجتماعی آن کاسته است؛ بنابراین، شهر کرمانشاه به عنوان یکی از کلانشهرهای کشور در حال حاضر به دلیل ویژگی‌های خاص مکانی اجتماعی، از مسائل و معضلات کلانشهری گوناگونی برخوردار است. تغییرات اجتماعی و کالبدی شهر به‌ویژه بافت مرکزی، کیفیت زندگی را تحت تأثیر قرار داده و این مسأله موجب گسترش نسبی انزوای اجتماعی ساکنان محلات و به‌ویژه افزایش برخی آسیب‌های اجتماعی در آن شده است. بدیهی است که انعکاس وضعیت یاد شده را می‌توان در تلقی شهروندان از محله و محیط اجتماعی پیرامون خود ردیابی نموده و مورد بررسی قرار داد؛ به عبارت بهتر، برداشت شهروندان از محله خود می‌تواند بسیاری از واقعیت‌های محیط را نمایان سازد که از جنبه‌های اجتماعی درخور اهمیت است؛ به همین دلیل در این مقاله به بررسی و ارزیابی وضعیت پایداری اجتماعی در شهر کرمانشاه از منظر شهروندان این شهر پرداخته شد. شاخص‌های مورد بررسی در تحقیق حاضر، از جمله ۷ شاخص اصلی حس تعلق مکانی، تعامل و کنش متقابل، عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات، کیفیت مسکن، بهره‌مندی اقتصادی، احساس امنیت، مشارکت و اعتماد، و ۳۸

مؤلفه تشکیل‌دهنده این شاخص‌ها، از دل ادبیات نظری و تجربی تحقیق استخراج شد و سپس با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۵ نفر از ساکنان بالای ۱۵ سال ساکن در مناطق هشت‌گانه شهر کرمانشاه مورد مطالعه و پرسشگری قرار گرفت. در ادامه، اطلاعات در قالب نرم‌افزار SPSS و با استفاده از ابزارهای مختلف آمار توصیفی و استنباطی، از جمله شاخص‌های مرکزی، آزمون تفاوت میانگین t تک نمونه‌ای، آزمون فریدمن، مدل تصمیم‌گیری چند معیاره WASPAS و روش CV، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج حاصل از یافته‌های تحقیق نشان داد که شهر کرمانشاه به لحاظ اجتماعی دارای چالش‌ها و ناپایداری‌های فراوانی است و تقریباً هیچ کدام از مناطق این شهر از پایداری اجتماعی ایده‌آل یا حتی قابل قبولی برخوردار نیستند. با توجه به میانگین‌های عددی به دست آمده برای شاخص‌های مورد بررسی، نتایج این بخش را به طور خلاصه اینگونه می‌توان جمع‌بندی کرد که از بین شاخص‌های هفت‌گانه پایداری اجتماعی، شاخص‌های مشارکت و اعتماد و حس تعلق مکانی با کسب نمره کمی بیش از متوسط در رتبه‌های نخست قرار گرفته‌اند؛ شاخص‌های تعامل و کنش متقابل و عدالت و دسترسی به امکانات و خدمات رتبه‌های میانی را به خود اختصاص داده‌اند و در رتبه‌های آخر نیز شاخص‌های کیفیت مسکن، احساس امنیت و بهره‌مندی اقتصادی می‌توان مشاهده کرد.

نتایج مربوط به نحوه توزیع پایداری اجتماعی در میان مناطق نیز نشان داد که گرچه همه مناطق شهر کرمانشاه از منظر میزان برخورداری از شاخص‌های پایداری اجتماعی در مقوله نیمه‌برخوردار جای می‌گیرند؛ اما تفاوت‌های معناداری از این منظر در میان مناطق مشهود است. در همین راستا، نتایج مدل WASPAS نشان داد که بیشترین میزان پایداری اجتماعی در مناطق یک، شش و دو گزارش شده و این سه منطقه به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم از نظر این شاخص جای گرفته‌اند. مناطق هشت، چهار و پنج در رتبه‌های میانی و نهایتاً، مناطق هفت و سه در رتبه‌های آخر قرار گرفته و کمترین میزان پایداری اجتماعی در این مناطق گزارش شده است.

در تحلیل نتایج فوق می‌توان اذعان کرد که سه نکته جامعه‌شناختی قابل توجه در این نتایج مشهود است. نکته اول به رتبه‌بندی شاخص‌های پایداری اجتماعی در شهر

کرمانشاه مربوط است. همانطور که اشاره شد، شاخص بهره‌مندی اقتصادی از کمترین میانگین در بین شاخص‌های هفت‌گانه برخوردار است. با نگاهی به وضعیت مولفه‌های تشکیل دهنده این شاخص نیز می‌توان دریافت که دو مولفه رضایت از موقعیت اجتماعی شغل و رضایت از میزان درآمد ماهیانه به ترتیب از کمترین نمره در بین مؤلفه‌ها برخوردارند؛ به عبارت بهتر، طبق نتایج به دست آمده بیکاری (یا فقدان شغل رضایت‌بخش) و عدم برخورداری از درآمد اقتصادی مکفی، مهمترین معضلات شهروندان کرمانشاهی از منظر پایداری اجتماعی محسوب می‌شوند. نکته قابل تأمل بعدی قرار گرفتن شاخص امنیت، بلافاصله بعد از شاخص بهره‌مندی اقتصادی، در انتهای جدول است، که نشان می‌دهد مسأله مهم بعدی در وضعیت پایداری اجتماعی شهر کرمانشاه مسأله امنیت اجتماعی است. مطابق با بسیاری از نظریات جامعه‌شناسی، از جمله نظریه آنومی دورکیم، میان دو مقوله یاد شده (شرایط اقتصادی و امنیت اجتماعی) پیوندی ناگسستنی برقرار است و این دو معمولاً در ارتباط با هم عمل می‌کنند. در توضیح این بخش از نتایج باید به این نکته اشاره کرد که کار و درآمد ناشی از آن، در هر جامعه انسانی از اهمیت زیادی برخوردار است. این پدیده اجتماعی در زندگی هر انسان به‌گونه‌ای دخیل است که همه سعادت و آرامش خود را در آن می‌بینند. انسان‌ها با داشتن کار، احساس آرامش و نشاط کرده و این احساس مانع خشونت‌های رفتاری در جامعه می‌شود. اندیشمندان شغل را بهترین تفریح و سرگرمی تعریف کرده‌اند که بسیار آرام‌بخش است و بیکاری، یکی از مهم‌ترین عوامل جرم و بالطبع ناامنی در جامعه است. عدم اشتغال افراد به‌ویژه جوانان را باید بسیار خطرناک دانست. فقدان درآمد، نتیجه بیکاری است و بسیاری از تحلیلگران آسیب‌های اجتماعی، بیکاری را معضلی مهم‌تر از فقر، تورم و شکاف طبقاتی می‌دانند. بیکاری به‌عنوان مقوله‌ای بسیار مهم، تأثیر شگرفی در زندگی فردی و اجتماعی افراد ایفا می‌کند. کار، باعث دریافت دستمزد می‌شود که فرد می‌تواند با آن به بسیاری از خواسته‌هایش دست یابد و خدمات رفاهی در جامعه دریافت کند. مهم‌تر از آن، فرد می‌تواند از طریق کار منزلت اجتماعی دریافت کرده و آن را تقویت کند، هویتی که فرد با کار به دست آورده و خود را با آن تعریف می‌کند. در

صورت دسترسی نداشتن فرد به فرصت‌های کار و اشتغال تغییرات نامطلوبی در روحیه و شأن اجتماعی فرد ایجاد می‌شود. در واقع، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های بستر ساز ناامنی در جامعه، کاهش یا قطع ارتباطات اجتماعی افراد با اجتماع است؛ به این معنا که بیکاری یکی از عوامل مهم در این قطع ارتباط و سپس بروز ناامنی است.

بخش دیگری از این علل مسأله را باید در شرایط محیطی شهر جستجو کرد. نتایج نشان می‌دهد که کمترین میزان پایداری اجتماعی در شهر کرمانشاه به مناطق مرکزی و به عبارتی، بافت قدیمی و غالباً فرسوده شهر مربوط است. مناطقی که طبق نتایج، از بیشترین میزان ناامنی و کمترین میزان دسترسی به خدمات و امکانات برخوردارند. با نگاهی به وضعیت این مناطق می‌توان مشاهده کرد که وجود خانه‌های متروکه، کوچه‌های تنگ و باریک و مکان‌های بی‌استفاده بسیار در بافت این مناطق، زمینه‌های بروز جرم را در آن افزایش داده است که نه تنها رغبتی برای سکونت در این مناطق حاصل نمی‌شود، بلکه نوعی نگرانی در مورد نبودن امنیت، نزد ساکنان آن نیز کاملاً مشهود است؛ بنابراین، بخش دیگری از مسائل این مناطق را می‌توان در اجرای سیاست‌های توسعه شهری و بی‌توجهی به باززنده‌سازی و بازآفرینی این مناطق ردیابی کرد. مناطقی که عناصر موجود در برخی محلات آن به دلیل ریزدانه‌نگی یا همان نفوذناپذیری، نوعی امنیت را برای عاملان جرایم و بزه‌کاران در این بافت‌ها ایجاد کرده و دیگر گروه‌های اجتماعی را نیز که مستعد آسیب‌های اجتماعی‌اند به سمت خود جذب می‌کند، موضوعی که در نظریه‌های جامعه‌شناسی شهری، از جمله نظریه فضای بی‌دفاع شهری، مورد توجه قرار گرفته است؛ بنابراین، مقولاتی همچون توجه ویژه به مناطق قدیمی شهر از جمله یک، دو و شش یا محله فیض‌آباد، توجه به مؤلفه‌هایی با بیشترین نابرابری مانند امنیت و فضاهای بی‌دفاع، میزان همدلی میان اهالی محلات شهری، دسترسی به پارک‌ها، فضاهای سبز و باز و میزان ایمنی مسکن در برابر سوانح طبیعی (سیل، زلزله و...)، در اولویت قرار گرفتن شاخص اقتصادی با توجه وضعیت نامطلوب تمام مؤلفه‌های آن از نظر شهروندان، ترغیب ساکنان به مشارکت در امور محله و ایجاد حس اعتماد میان شهروندان، گردهمایی و جلسات در محلات شهر، ارائه زیرساخت‌های مناسب و کافی در زمینه بهداشتی، آموزشی، توزیع

مناسب ایستگاه‌های اتوبوس و تاکسی در کل مناطق، ایجاد مراکز اشتغال و رفع مشکل بیکاری، ساماندهی فضاهای ناامن موجود در کل مناطق، بهبود وضعیت روشنایی معابر در تمامی مناطق، از جمله پیشنهادهایی است که به نظر می‌رسد، با توجه به نتایج پژوهش حاضر، به بهبود وضعیت پایداری اجتماعی در شهر کرمانشاه کمک کند.

منابع

- آقای، افسانه. (۱۳۹۵). طراحی مرکز محله شهری با رویکرد پایداری اجتماعی؛ نمونه موردی: محله لبنان اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری. به راهنمایی حمید محمدی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد.
- اسفندیاری مهنی، حمیده؛ آقای زاده، اسماعیل و هادیانی، زهره. (۱۳۹۶). مطالعه نقش مؤسسات آموزش عالی در توسعه فیزیکی شهرها با استفاده از مدل WASPAS (نمونه موردی: شهر زاهدان). فصلنامه مطالعات ساختار و کارکرد شهری، سال چهارم، شماره سیزدهم، دانشگاه مازندران، صص ۱۰۹-۸۶.
- احدنژاد روستی، محسن؛ مرادی مفردا، سمیرا و حسین‌زاده، اکبر. (۱۳۹۳). نقش مدیریت شهری در توزیع سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه). فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره هفتم، صص ۱۳۲-۱۱۷.
- جمعه‌پور، محمود و ابراهیمی، اکبر. (۱۳۹۴). سنجش و ارزیابی اصول پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی، مطالعات جامعه‌شناختی شهری. سال پنجم، شماره شانزدهم، صص ۱-۳۰.
- حافظی‌فر، مریم؛ حبیب، فرح و ذبیحی، حسین. (۱۳۹۷). تحلیل تفسیری ساختاری معیارها و شاخص‌های پایداری اجتماعی در محلات شهری؛ نمونه موردی: محلات شهر اردبیل. فصلنامه جغرافیا و توسعه، سال هفدهم، شماره ۵۷، صص ۳۳-۵۰.
- حبیبی، آرشن. (۱۳۹۲). آموزش کاربردی نرم‌افزار SPSS، نشر الکترونیک، پایگاه اینترنتی پارس‌مدیر.

- حسین پور، بتول؛ ظهیری، هوشنگ و موسائی، میثم. (۱۳۹۹). ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی در محلات منطقه پانزده کلان‌شهر تهران. **دوفصلنامه جغرافیای اجتماعی شهری**، دوره ۷، شماره ۲، صص ۲۳۷-۲۱۷.
- عزیزاده، هوشمند؛ ایراندوست، کیومرث و برآور، مهنا. (۱۳۹۳). سنجش پایداری اجتماعی محلات بر اساس دیدگاه ساکنان (نمونه موردی محله فیض‌آباد شهر کرمانشاه). **مدیریت شهری**، دوره ۱۳، شماره ۳۷، صص ۹۲-۷۳.
- فنی، زهره و البوغبیش، داوود. (۱۳۹۶). مدیریت محله‌ای و پایداری اجتماعی زندگی شهری (مطالعه موردی محله ولنجک در منطقه یک تهران). **مطالعات جامعه‌شناختی شهری**، سال هشتم، شماره بیست و پنجم، صص ۶۲-۴۳.
- قنبری، یوسف. (۱۳۹۶). سنجش پایداری اجتماعی و توزیع فضایی آن در مناطق روستایی (مورد مطالعه بخش برزک شهرستان کاشان)، **مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی**، سال ۶، شماره ۴، صص ۲۲۲-۲۰۷.
- دانش‌مهر، حسین؛ کریمی، علیرضا و محمدی، انور. (۱۳۹۷). بررسی وضعیت پایداری اجتماعی منطقه ۷ شهرداری تهران با تأکید بر راهکارهای تقویت آن، **مطالعات جامعه‌شناختی شهری**، سال هشتم، شماره بیست و هفتم، صص ۲۱۲-۱۷۵.
- زال، ابوذر. (۱۳۸۶). ارزیابی و سنجش پایداری اجتماعی و نقش عوامل جغرافیایی مؤثر بر آن در مناطق روستایی شهرستان خرم‌بید. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، راهنما، عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری، دانشگاه تربیت مدرس.
- زارع شاه‌آبادی، اکبر؛ حاجی‌زاده میمندی، مسعود و زارع بیدکی، خدیجه. (۱۳۹۲). سنجش پایداری اجتماعی در بین محله‌های قدیم و جدید شهر یزد، **مطالعات جامعه‌شناختی**، سال سوم، شماره هفتم، صص ۱۳۴-۱۰۵.
- زیاری، کرامت‌الله؛ ملکی، ارباب و معمری، ابراهیم. (۱۳۹۸). تحلیل و ارزیابی پایداری اجتماعی با رویکرد توسعه پایدار شهری؛ مورد مطالعه: شهرستان‌های استان خراسان شمالی. **فصلنامه مطالعات فرهنگی، اجتماعی خراسان**، سال چهاردهم، شماره دوم، صص ۷۸-۱۰۲.

- زیاری، کرامت‌الله؛ گروسی، علیرضا و نوزارع، سمیه (۱۴۰۱)، تحلیلی بر پایداری اجتماعی و سنجش آن در نواحی شهری نظرآباد، *مجله‌ی علوم جغرافیایی*، دوره ۱۸ شماره ۴۰، صص ۳۳-۵۳.
- زبنتی‌زاده، سمیه؛ عزمی، آئیژ؛ منوری، سید مسعود و سبحان اردکانی، سهیل (۱۳۹۵)، بررسی پایداری مناطق مختلف شهر کرمانشاه با رویکرد توسعه‌ی پایداری، *علوم و تکنولوژی محیط زیست*، دوره ۲۲، شماره ۸، صص ۲۷۹-۲۶۱.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمانشاه. ۱۳۹۷.
- سجادی، ژیلا و محمدی، کاوه. (۱۳۹۰). تحلیل اجتماعی فضایی در بافت‌های فرسوده شهری؛ مطالعه‌ی موردی: بافت مرکزی شهر سردشت، *مجله‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، شماره ۷ ششم، سال دوم، صص ۷۰-۵۵.
- شاطریان، محسن؛ حیدری سورشجانی، رسول و ورفی‌نژاد، ژیلا. (۱۳۹۸). مدل‌سازی تأثیرات گردشگری شهری بر کیفیت زندگی و شهر خلاق در شهر کرمانشاه. *مجله‌ی آمایش جغرافیایی فضا*، شماره ۱ مسلسل سی و سوم، صص ۶۰-۵۱.
- صمیمی‌فر، فاطمه و حمزه‌نژاد، مهدی (۱۳۹۲)، اعتبارسنجی اصول نوین پایداری اجتماعی با تکیه بر اخلاق اسلامی (در محلات مسکونی)، *نشریه‌ی پژوهش معماری اسلامی*، سال اول، شماره ۱، صص ۱۳۸-۱۲۱.
- کلانتری، خلیل. (۱۳۸۰). برنامه‌ریزی و توسعه‌ی منطقه‌ای تهران (تئوری‌ها و تکنیک‌ها)، انتشارات خوشبین و انوار دانش). *م‌ان‌ان‌ی و مطالعات فرهنگی*.
- مختاریان خانیکی، زهرا. (۱۳۹۳). تعیین درجه‌ی توسعه‌یافتگی استان‌های کشور ایران، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم اقتصادی. راهنما: مینو امینی میلانی، دانشگاه پیام نور واحد تهران غرب.
- نسترن، مهین؛ قاسمی، وحید و هادی‌زاده‌زرگر، صادق (۱۳۹۲)، ارزیابی شاخص‌های پایدار اجتماعی با استفاده از فرآیند تحلیل شبکه (ANP)، *جامعه‌شناسی کاربردی*، سال ۲۴، شماره ۳، پیاپی ۵۱، صص ۱۷۳-۱۵۵.

-
- نوری، فاطمه و مهروان، عباس (۱۳۹۵)، سنجش ابعاد پایداری اجتماعی در فضای فرهنگی نگارخانه (نمونه موردی: نگارخانه کلهر شهر کرمانشاه)، *مطالعات محیطی هفت حصار*، شماره هفدهم، سال پنجم، صص ۳۴-۲۵.
 - واعظزاده، ساجده و حامد، بی تا (۱۳۹۹)، پایداری اجتماعی محلات قدیمی شهر کرمانشاه، دومین کنفرانس بین‌المللی، توسعه علوم جغرافیا و گردشگری و توسعه پایدار ایران، تهران.
 - یعقوبی، رعنا و رضاخانی، ژیللا (۱۴۰۰). تحلیل پایداری اجتماعی مجتمع‌های مسکونی به کمک تکنیک سوارا تاپسیس، *نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران*، دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۲۳۴-۲۱۷.
 - Bramley, G., & Power, S. (2009). Urban form and social sustainability: the role of density and housing type. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 36(1), 30-48.
 - Doğu, F. U., & Aras, L. (2019). Measuring Social Sustainability with the Developed MCSA Model: Güzelyurt Case. *Sustainability*, 11(9), 2503.
 - Gates Rick and Lee Mario. (2005). *Definition Social sustainability*, Vancouver City Council.
 - Gonzalez-Garcia, S., Manteiga, R., Moreira, M. T., & Feijoo, G. (2018). Assessing the sustainability of Spanish cities considering environmental and socio-economic indicators. *Journal of Cleaner Production*, 178, 599-610.
 - Hale, J., Legun, K., Campbell, H., & Carolan, M. (2019). Social sustainability indicators as performance. *Geoforum*, 103, 47-55.
 - Kytä, M., Broberg, A., Haybatollahi, M., & Schmidt-Thomé, K. (2016). Urban happiness: context-sensitive study of the social sustainability of urban settings. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 43(1), 34-57.
 - Knight, J. (2014). Economic causes and cures of social instability in China. *China & World Economy*, 22(2), 5-21.
 - Kay, A. C., & Friesen, J. (2011). On social stability and social change: Understanding when system justification does and does not occur. *Current Directions in Psychological Science*, 20(6), 360-364.